

УДК 378:37.011.3-051 (А.С. Макаренко)

ОЛЬГА ЩЕРБАК

Київський професійно-педагогічний коледж імені Антона Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А.С. МАКАРЕНКА В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається актуальність педагогічних ідей А.С. Макаренка, покладених в основу виховання і навчання. Розкриваються сучасні підходи до підготовки педагогів професійної школи в системі багаторівневої професійно-педагогічної освіти, зокрема у Київському професійно-педагогічному коледжі імені Антона Макаренка.

***Ключові слова:** педагог професійної школи, багаторівнева підготовка, професійно-педагогічна освіта, професійно-педагогічна діяльність, професійна компетентність.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, переходу до ринкових відносин, динамічних змін на ринку праці, суспільство відчуває гостру потребу у конкурентоспроможних фахівцях з високим рівнем загальної і професійної культури. Це зумовлює необхідність підготовки педагогів професійної школи до вирішення нових освітньо-виховних та освітньо-професійних завдань.

На початку XXI століття економіка нашої держави набуває ознак багаторівневості, їй притаманні різні форми організації праці й зайнятості, зростають можливості малого і середнього бізнесу у виробничій та невиробничій сфері. Така ситуація актуалізує розв'язання проблеми підготовки майбутніх педагогів, здатних забезпечити високий науково-методичний і технологічний рівень навчально-виховного процесу, спрямованого на формування професійної компетентності, високої інформаційної, економічної та екологічної культури. Йдеться про нові вимоги, нові завдання й функції професійно-педагогічної освіти щодо підготовки педагогічного персоналу нової генерації. Професійно-технічні навчальні заклади потребують якісно нових педагогів і майстрів виробничого навчання, підготовлених до організації педагогічного процесу на високому рівні педагогічної майстерності. Такий педагог повинен володіти високим рівнем робітничої кваліфікації, мати вищу освіту у відповідній галузі знань та практико-орієнтовану психолого-педагогічну освіту. Як суб'єкт особистісного і професійного зростання, ключова фігура у формуванні життєвої компетентності учнів, він має бути здатним усвідомлювати свою соціальну відповідальність, визначати нові педагогічні цілі й розв'язувати завдання, що виникають у повсякденній життєдіяльності.

Професійно-педагогічна освіта є однією з важливих підсистем неперервної професійної освіти. Її завдання – підготовка педагогів для професійної школи до вирішення нових освітньо-виховних та освітньо-професійних завдань сучасної професійно-технічної освіти [7, с. 5].

Положення щодо підготовки майбутніх педагогів професійної школи знайшли відображення у Законах України «Про освіту» (1991), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про вищу освіту» (2000), у Національній доктрині розвитку освіти (2001), Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні (2004), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейський освітній простір (2005). Актуальність професій педагога професійного навчання, майстра виробничого навчання, викладача профільно-орієнтованих дисциплін стала очевидною в умовах трансформації професійно-технічної освіти, зростання вимог до якісної підготовки кваліфікованих робітників відповідно до потреб ринку праці.

Для систем професійної і технічної освіти різних держав, у тому числі й України, важливе значення мають положення, викладені у Висновках щодо розвитку людських ресурсів і підготовки кадрів, прийнятих 88 сесією Генеральної конференції МОП (2000). Вони мають теоретико-методологічне значення для визначення пріоритетів у підготовці педагогів для професійної школи.

Аналіз актуальних досліджень. Наукові основи формування неперервної системи професійно-педагогічної та інженерно-педагогічної освіти педагогів професійної школи на різних історичних етапах були предметом уваги філософів, істориків, педагогів, психологів, державних і громадських діячів. Окремі аспекти філософії освіти, неперервної професійної освіти, підготовки педагогів для професійної школи в системі освіти відображені у працях вітчизняних науковців: А. Алексюка, В. Андрущенко, С. Артюха, В. Кременя, А. Лігоцького, В. Лугового, С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, О. Коваленко, Н. Ничкало, В. Олійника, а також зарубіжних учених: російських – Ю. Бабанського, С. Батишева, В. Безрукової, А. Біляєвої, Е. Зеєра, Н. Кузьміної, І. Смирнова, Г. Романцева, В. Федорова; білоруських – Б. Белькевича, І. Ільїна, М. Цирельчука, А. Шкляра; польських – Х. Беднарчика, З. Вятровського, С. Качора, С. Квятковського, Т. Новацького, Ф. Шльосека.

Зміни поглядів на роль освіти взагалі та функцій, що покладаються на сучасного вчителя, достатньо чітко висловив колишній Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор, який наголосив: «наші викладачі, як ніколи раніше, відіграють вирішальну роль у формуванні колективного майбутнього. Хоча у досягненні цілей освіти є певний прогрес, проте необхідно докласти нових зусиль для забезпечення якісної освіти, яка відповідає б соціальним потребам. Це вкрай важливо для того, щоб молодь могла здобувати знання, навички, погляди і цінності, потрібні для ведення активного і продуктивного життя у майбутніх суспільствах, заснованих на знаннях» [1, с. 52-53].

«Освіта, – стверджує І. Зязюн, – неможлива без Учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки. Він завжди уособлював у собі мудрість суспільної свідомості і мав непересячний вплив на все суспільство. Він завжди був громадянином і професіоналом, він завжди був наставником, поводителем у майбутнє» [2, с. 24-31]. У той же час, як стверджує В. Кремень, учитель має бути готовий до сучасної соціальної ролі – виховати людину, ефективну в національному і глобальному демократичному просторі. Звідси акцент на формування самодостатньої людини, перехід від авторитарної до толерантної педагогіки, на надання всьому процесу взаємодії з учнем конструктивно-позитивного змісту [3, с. 19]. У зазначеному контексті доцільно звернутися до зауваження щодо значення творчого потенціалу викладача, яке доволі часто звучить до суто технологічних проблем, тобто до ефективності навчально-виховного процесу. Не відкидаючи важливості цього напрямку, доцільно орієнтувати і спрямовувати педагога професійної школи в площину соціальної творчості, адже саме за таких умов його діяльність здатна набутти прогностично-соціального виміру, «оскільки розглядає стратегію життя суспільства у перспективі, а його повсякденні педагогічні дії набувають сенсу і цінності саме з цієї позиції» [5, с. 89].

Виклад результатів дослідження. Сучасне соціальне замовлення на підготовку фахівців для різних сфер виробництва обґрунтовує вимоги до формування соціально-професійних якостей майбутнього фахівця, які базуються не тільки на загальному обсязі знань, а й передусім на розвитку здібностей самостійно використовувати нестандартні професійні завдання, альтернативне мислення, постійне прагнення до удосконалення професійної діяльності. Тобто, необхідно: а) підготувати фахівця, здатного виконувати соціально-виробничі завдання; б) забезпечити його суб'єктно-особистісний розвиток. Виховати таких фахівців здатен тільки педагог з високим рівнем професіоналізму.

За своєю сутністю поняття «професіоналізм» у загальному сенсі означає високий рівень володіння професією і має подвійну природу, яка відбиває соціальний рівень та його професійний потенціал.

Для нашого дослідження вагомою є точка зору Н. Кузьміної щодо визначення професіоналізму педагога. Вчена називає його комплексним поняттям, яке вбирає сукупність взаємозв'язаних аспектів, що відображають особистісні, предметні, технологічні й соціальні особливості професії педагога. Під особистісним аспектом вона розуміє професіоналізм особистості (якості, необхідні для професії), під функціональним – професіоналізм діяльності (складність професійних функцій, їхню суспільну значущість), під предметним – професійну компетентність (міру освоєння предмета своєї діяльності), під технологічним – професійну майстерність (володіння технологією), під соціальним – результат професійної діяльності [4, с. 41].

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що інноваційні зміни, які відбулися в Україні, викликали поглиблення проблеми у царині професійно-технічної освіти, а саме: загальнонаукові та методолого-теоретичні основи розвитку професійно-педагогічної освіти, особистість педагога професійної школи, постійний розвиток компетентності педагогів, модернізація професійно-педагогічної освіти як однієї із впливових ланок сучасної педагогічної освіти, рівень підготовленості педагога професійної школи з урахуванням сучасних соціально-економічних вимог.

Упровадження інноваційних та інформаційних технологій навчання потребує підготовки якісно нового педагога професійної школи, підготовленого до роботи в нових умовах, здатного адаптуватися до педагогічних інновацій і швидко реагувати на сучасні й перспективні процеси соціального та економічного розвитку суспільства. Вимоги ринку праці щодо конкурентоспроможності випускника професійного навчального закладу, його здатності адаптуватися до змін, удосконалювати професійні уміння зумовлюють нові вимоги до розробки нових підходів щодо підготовки педагогічних кадрів нової формації для професійно-технічних навчальних закладів [7, с. 168].

На фоні цих завдань особливої уваги заслуговує використання педагогічної спадщини А.С. Макаренка, яка є настільки новаторською, що висунуті ідеї, поставлені й розроблені завдання випередили сучасну йому педагогіку на століття. Антон Макаренко зазначав: «Я глибоко переконаний, що перед кожним педагогом таке питання поставатиме - чи має право педагог втручатися у розвиток характеру і спрямовувати його туди, куди треба, чи він мусить пасивно йти за цим характером. Я вважаю, що питання треба вирішити так: має право. Але як це зробити? В кожному окремому випадку це треба вирішувати індивідуально. Тому що одна річ - мати право, а інша - вміти це зробити. Як, у відповідності до якостей особи, за її нахилами і здібностями спрямувати цю особу в найбільш потрібний для неї бік» [6, с. 204].

В основу виховання А.С.Макаренка, у першу чергу, поклав працю, яка орієнтована на потреби громадянина і на конкретні потреби епохи. Він вважав, що у процесі виконання учнями трудових завдань необхідно навчати їх придбанню організаторських навичок, розвивати у них вміння орієнтуватися в роботі, планувати її, виховувати бережливе ставлення до часу, продукту праці. «Участь у колективній праці, - говорив А.С.Макаренко, - дозволяє людині напрацьовувати правильне моральне відношення до інших людей - родинну любов та дружбу стосовно кожного, хто працює». Трудова підготовка - це підготовка і виховання не тільки майбутнього громадянина, але й забезпечення його майбутнього життєвого рівня, добробуту. Соціально-економічні зміни у суспільстві приводять до переоцінки цінностей, і творчого відношення до праці. Система зв'язків і відношень, яку створював А.С.Макаренко, дозволяла кожному «пройти через функції організатора та керівника», не тільки формувала навички, але й підносила особистість, виховувала почуття особистої гідності.

У Київському професійно-педагогічному коледжі імені Антона Макаренка живуть і примножуються педагогічні ідеї Антона Семеновича: поєднується демократія і дисципліна; навчання спрямоване на продуктивну працю; приділяється увага формуванню економічного мислення, особистої відповідальності студентів за своє професійне становлення; навчання у командній роботі. Надзвичайно велика увага приділяється розвитку індивідуальних здібностей майбутнього педагога, пам'ятаючи Макаренківське: «Вчителя необхідно готувати так, як ми готуємо музиканта, піаніста - індивідуально. Його техніку ми повинні довести до того, щоб учитель став майстром, а майстерність необхідно довести до рівня техніки»[6, 205].

А.С. Макаренко головне завдання виховання бачив у правильній організації колективу, формуванні вміння людини жити в колективі, вступати у постійне спілкування з людьми, працювати і творити, вміння підкорити свої особисті інтереси інтересам справи. Він вважав, що мистецтво керівництва колективом заключається у тому, щоб захопити його визначеною метою, що потребує загальних зусиль, труда, напруження. У цьому випадку досягнення мети дає велике задоволення.

Орієнтація на майбутнє - головна педагогічна мета у творчій діяльності А.С. Макаренка, який говорив, що «Виховати людину - означає виховати у нього перспективні шляхи, на яких розташовується її завтрашня радість. Можна написати цілу методичку цієї найважливішої роботи». А.С. Макаренко глибоко вірив у творчі сили людини, у її можливості. Він

намагався «проекувати» у людині найкраще. Його педагогічній діяльності притаманна цілеспрямованість у виховній роботі.

Гуманізм А.С. Макаренка тісно пов'язаний із проблемами життя і діяльності вихованців, проблемами їх самоствердження та самореалізації у реальному житті. Основи гуманізму у педагогіці, що розроблені А.С. Макаренком, визначають принципи положення педагогіки співпраці. Майбутньому фахівцю необхідно вміти поєднувати такі протилежності, як єдиначальність та демократичність, колегіальність управління.

А.С. Макаренко виховував дисципліну в колективі та через колектив, який був побудований на демократичній основі – засадах самоуправління. Він ставився до дисципліни як до явища морального, як вільного самоствердження особистості. Розвиток свідомої дисципліни визнається необхідною умовою і водночас найважливішим засобом існування та розвитку будь-якого колективу.

Цінність дисципліни з цієї точки зору сам А.С. Макаренко висловив у чотирьох положеннях, які назвав теоремами: дисципліна є формою найкращого досягнення мети колективу; дисципліна ставить кожну окрему особистість, кожну окрему людину в більш захищене, більш вільне положення; дисципліна – це свобода; інтереси колективу вище інтересів особистості; дисципліна прикрашає колектив; краса дисципліни впливає з її суті.

В умовах демократизації навчально-виховного процесу, взаємовідносин учнів і педагогів особливої актуальності набуває відомий Макаренківський принцип: «Якомога більше вимог до людини, і разом з тим якомога більше поваги до неї». У житті колективу коледжу цей принцип, у першу чергу, обумовлюється співвідношенням прав і обов'язків студентів, широтою можливостей для розкриття творчого потенціалу особистості, її соціальної творчості. Це передбачає участь студентів коледжу в роботі органів студентського самоврядування на різних рівнях та в різних структурах.

Сьогодні суспільству потрібна людина зі сформованим самостійним мисленням, здатністю орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях. Вона має бути носієм національної ментальності, культурних традицій народу. У процесі освітньої діяльності педагогічні працівники коледжу формують особистісні якості студентів, які визначаються не лише професійними характеристиками, але й способом мислення, рівнем культури та інтелектуальним розвитком.

Педагогічні навчальні заклади мають формувати політичну культуру молоді, готувати висококваліфікованих конкурентоспроможних спеціалістів, рівень фахової підготовки яких відповідав би світовим стандартам. Тривають процеси розбудови системи національної освіти України. Перебудова освіти, демократизація життя у навчальних закладах можливі тільки за умови високої активності у студентських колективах. Потрібно створювати умови для самореалізації і творчої праці молоді на користь суспільства. Адже не лише суспільство освітою, вихованням соціалізує молодь, а й молодь, як носій нових ідей і поглядів, у свою чергу, змушує його пристосовуватися до неї.

Характерною особливістю досвіду педагогічного колективу коледжу є розвиток пізнавальної самостійності студентів, впровадження нетрадиційних методів навчання, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожного студента. При такому підході змінюються функції викладача: він відіграє провідну роль у керівництві пізнавальною діяльністю студента.

Один із напрямів, спрямованих на розвиток особистості є залучення студентів до науково-дослідної роботи в рамках студентського наукового товариства. Це забезпечує необхідний науково-теоретичний рівень навчання та виховання, безпосередньо впливає на розвиток наукової творчості студентів. Основними завданнями студентського наукового товариства є пробудження у студентів інтересу до наукової роботи; підвищення авторитету знань і науки; всебічне сприяння науковій та винахідницькій діяльності; пошук і підтримка талановитих дослідників серед студентів, надання їм методичної допомоги; сприяння розкриттю їхнього наукового та творчого потенціалу, оволодінню методологією наукових досліджень у своїй та суміжних галузях науки. Спільна творча теоретична, експериментальна та дослідницька діяльність викладача і студента сприяє розкриттю й формуванню педагогічної майстерності студентів. Впровадження інноваційних та інформаційних технологій, спрямованість навчання на практичну дію розвивають у студентів позитивне ставлення до

навчання, надають їм упевненості у собі, підвищують можливість працевлаштування, формують відповідальність за своє професійне майбутнє.

Викладені вище чинники впливають на розширення професійних функцій, засвоєння нових видів діяльності, пов'язаних з вимогами ринку праці, необхідності соціального партнерства під час підготовки робітничих кадрів. Діяльність педагога професійної школи в сучасних умовах потребує створення і розвитку як внутрішніх, так і зовнішніх форм співробітництва. Внутрішнє співробітництво – це впровадження різноманітних форм організації навчального процесу з урахуванням як індивідуальної компетентності, так і розподілу завдань між членами колективу. Зовнішнє співробітництво – це пошук додаткових форм партнерських відносин з професійно-технічними навчальними закладами, підприємствами, службами зайнятості, іншими соціальними партнерами. Формування партнерських відносин потребує комплексного підходу, педагог повинен володіти вагомими вміннями та знаннями у галузі спілкування. Педагог нового типу має володіти не тільки достатніми професійними знаннями, а й бути людиною широкої ерудиції, високої духовності, інформаційної та комунікативної культури, здатною до мотивації студентів [7, с. 169].

Підготовка педагогів у професійно-педагогічному коледжі створює умови для професійного та особистого зростання, визначає актуальність проблеми багаторівневого навчання, яке гнучко реагує на соціальний запит ринку праці та створює умови для професійного самовдосконалення фахівців різного рівня. Багаторівнева підготовка фахівців забезпечує студентам свободу вибору з урахуванням рівня та динаміки розвитку здібностей, нахилів та інтересів, в центрі уваги педагогів опиняються особисті інтереси та нахили студентів, створюються умови для вияву самостійності та активності студентів, організації спільної діяльності. Формуванню активної професійної позиції сприяє участь студентів у різних видах навчально-виховної та навчально-виробничої діяльності. Головною особливістю цього є активно-діяльнісний засіб навчання, який прийнятий на зміну роз'яснювально-ілюстративному. Технологія навчання на різних рівнях освіти передбачає участь майбутніх педагогів у різних видах професійно-педагогічної діяльності: педагогічна діяльність, що передбачає проведення консультацій зі студентами молодших курсів коледжу та учнями професійно-технічних навчальних закладів; просвітницька та культурна; організаційно-методична; виробничо-технологічна; організаційно-управлінська; науково-дослідна.

Поєднання різних компонентів навчального процесу на різних рівнях підготовки майбутніх педагогів професійної школи вимагає поєднання в технології навчання раціонального та емоційного компонентів, колективних та індивідуальних форм роботи, інформаційних та проблемних методів навчання, творчих та пошукових методик вивчення дисциплін. При впровадженні активних форм навчання якісно змінюється характер взаємодії між педагогом та студентом, що дозволяє здійснювати спільну продуктивну діяльність. У процесі реалізації різних видів діяльності на практиці, крім засвоєння та закріплення знань та умінь за допомогою творчих індивідуальних завдань створюються передумови для саморозвитку студентів, формування адекватної самооцінки, розвитку навичок саморегуляції поведінки, комунікативності, системи взаємовідносин між людьми. При багаторівневій підготовці забезпечується: узгодженість всіх рівнів освіти; наступність змісту освіти на різних рівнях; визначення вихідних кваліфікацій на кожному рівні; тісний зв'язок практичного і теоретичного навчання; вільний та свідомий вибір професії та рівня освіти в залежності від своїх можливостей та здібностей; можливість неперервної підготовки та перепідготовки протягом всієї професійної кар'єри.

Таким чином, багаторівнева підготовка педагогів професійної школи в системі неперервної професійно-педагогічної освіти на базі коледжу, який носить ім'я Антона Макаренка, орієнтована на участь студентів у різних видах діяльності; гнучку організацію та швидку перебудову навчального процесу; орієнтацію на більш високий рівень загальнокультурної, гуманітарної та психолого-педагогічної підготовки випускників; створення умов для їхньої професійної самореалізації, відповідальності за професійне майбутнє, формування потреби навчатися протягом усього життя, спрямованості на неперервне становлення та розвиток педагога професійної школи як активного суб'єкта навчальної та професійно-педагогічної діяльності.

До подальших досліджень з напряму підготовки педагогів професійної школи відносно: створення умов для переходу до творчого й дослідницького методів навчання майбутніх педагогів; забезпечення системної співпраці вищих навчальних закладів з ПТНЗ, роботодавцями, соціальними партнерами; проведення психолого-педагогічної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічного персоналу ПТНЗ і підприємств, а також професійної підготовки і перепідготовки дорослого населення; прогнозування перспектив розвитку неперервної професійно-педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Другий міжнародний конгрес технічної і професійної освіти / А. Гуржій, Н. Ничкал., О. Щербак // *Професійно-технічна освіта*. – 1999. – № 3. – С. 52-53.
2. Зязюн І.А. *Світоглядна парадигма освіти* / І.А. Зязюн // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць / Українська інж. пед. академія*. – Х., 2003. – Вип. 5. – С. 24-31.
3. Кремень В.Г. *Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати*. / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 447 с.
4. Кузьміна Н.В. *Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилищ / ВНИИ профтехобразования*. – М.: Высш. шк., 1989. – 166 с.
5. *Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: [монографія]* / за ред. В.Г. Кременя. – К.: Наук. думка, 2003. – 853 с.
6. Щербак О.І. *Використання спадщини А.С. Макаренка у діяльності професійно-педагогічного коледжу* / О.І. Щербак // *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. – 2001. – Вип. 1. – С. 203-210.
7. Щербак О.І. *Професійно-педагогічна освіта: теорія і практика: монографія*. – Ч. 1. / О.І. Щербак / за ред. Н.Г. Ничкало – К.: Наук. світ, 2010. – 279 с. – Бібліогр.: С. 221-245.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2013.

Щербак О.

Киевский профессионально-педагогический колледж имени Антона Макаренко,
Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ А.С. МАКАРЕНКО В СВЕТЕ СОВРЕМЕННЫХ ПОДХОДОВ К ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье рассматривается актуальность педагогических идей А.С. Макаренко, положенных в основу воспитания и обучения. Раскрываются современные подходы к подготовке педагогов профессиональной школы в системе многоуровневого профессионально-педагогического образования, в частности, в Киевском профессионально-педагогическом колледже имени Антона Макаренко.

Ключевые слова: педагог профессиональной школы, многоуровневая подготовка, профессионально-педагогическое образование, профессионально-педагогическая деятельность, профессиональная компетентность.

Shcherbak O.

Anton Makarenko Kiyv Professional Pedagogical College, Ukraine

A.S. MAKARENKO PEDAGOGICAL IDEAS IN THE ASPECT OF MODERN APPROACHES TO THE TRAINING OF VOCATIONAL SCHOOL'S TEACHERS

The actual importance A.S. Makarenko pedagogical ideas is depicted in the article. They were laid in the basis of the bringing up and the education. The modern approaches to the training of vocational school's teachers in the system of multilevel professional pedagogical education, specifically in Anton Makarenko Kiyv Professional Pedagogical College are shown.

Keywords: vocational school's teacher, multilevel training, professional pedagogical education, professional pedagogical activity, professional competence.